

Korsós Blanka

Magyar szerepvállalás az amerikai polgárháborúban

Bevezetés

Az 1848–49-ben lezajlott szabadságharc volt talán az egyik legmeghatározóbb eseménysorozata a magyar történelemnek, hiszen elsőként láttatta magát ilyen erőteljesen a nemzettudat hazánkban. A nép összetartó ereje és az erőfeszítések következtében álltak ki olyan jelentős alakjai ennek az időszaknak, akik a mai napig jelképezik ezeket az értékeket és elképzeléseket. Kossuth Lajos, Széchenyi István, Batthyány Lajos, Petőfi Sándor, Görgei Artúr. Néhány név a csaknem 20 hónapon át elhúzódó történelemszálból kiemelve – politikusok, költők, katonák; az események során mindenki kivette a maga részét a küzdelemből a magyar nép céljainak elérése érdekében. A forradalom és szabadságharc kirobbanása Magyarországon egy már meglévő kontinentális folyamatot követett: Európaszerte forradalmi hullámok söpörtek végig a 19. század első felében, ahogy kiéleződtek a társadalmi és politikai ellentétek, az emberek pedig ennek hatására fellázadtak az abszolutista rendszerek ellen.

Dolgozatom három magyar honvéd szerepét emeli ki, akik a világosi fegyverletétel után Amerikában telepedtek le, és Abraham Lincoln elnök hívására bevonultak több ezer európai társukkal együtt, hogy maguk is harcoljanak a polgárháborúban.

A szabadságharc

Az osztrák császári csapatok készen álltak a magyar forradalmat fegyveresen vérbe fojtani. Magyarország számos pontján ütközött meg a két fél, illetve a nemzetiségek csapatai a Délvidéken és Erdély területén. A forradalom és szabadságharc hosszú, fáradságos hónapokig tartott és 1849. augusztus 13-án ért véget.

Görgei Artúr a magyar seregek élén a haditanácsával együtt már augusztus 10-én a fegyverletétel mellett döntött. Három nappal később a Magyarvilágos

és Románvilágos közötti mezőn a magyar sereg a császári csapatok segítségére érkező oroszok előtt letette a fegyvert. Augusztus elejére már nyilvánvalóvá vált a katonai vezetők számára, hogy nem fognak tudni győzni, és ha maradnak, felelősségre fogják őket vonni. Aki tudott, szinte rögtön a határ felé vette az irányt, hogy megmeneküljön a megtorlástól, de nem mindenki döntött így; 13 név is mutatja, hogy milyen a valódi felelősségvállalás, akikről minden év október 6-án megemlékezünk.

Három honvéd a szabadságharcban

Zágonyi Károly

Zágonyi Károly származásáról sokáig nem volt pontos információnk, mert magyarulakta területeken több Zágonyi családnevű nemesi család is élt. A bizonytalanságot Balogh Béla nyugalmazott nagybányai levéltáros oszlatta el, akinek kutatása nyomán ma több ismerettel rendelkezünk a honvédtiszt származását illetően. Eszerint Zágonyi Károly 1822. október 19-én született a Szatmár vármegyei Szinérváralján, a mai Románia területén, kisnemesi családban, tanulmányait pedig a máramaroszigeti református gimnáziumban végezte.

Katonai pályafutását 1848 szeptemberében kezdte a Szatmár megyében alakult önkéntes lovascsapat tizedesként, csapatával októbertől az erdélyi hadszíntérre vezényelve töltötte a szolgálatát. 1849 tavaszán beosztották a 10. (Vilmos-) huszárezredbe, ahol a lengyel származású magyar honvéd altábornagy, Bem József alatt szolgált, akit kétszer is megmentett a fogságba eséstől, második alkalommal saját maga feláldozásával. A történet alapján 1849. augusztus 9-én az elvesztett temesvári csatában Bem lova megbokrosodott, és az ellenség felé vágatott. Az ellenséges csapatok ezt észrevették, és felé indultak, hogy elfogják.¹ Zágonyi sebes vágásban maga sietett a császáriak és parancsnoka közé, hogy időt nyerjen, amíg Bem visszaveszi az irányítást a lova felett. Az oroszok elfogták Zágonyit, és amint teheték, kiszolgáltatták a császári csapatoknak. 1849 telén sikerült megszöknie török területre.² A menekülésre szilveszter éjjel kerül sor, amikor a befagyott Száván átkelve Horvátországon és Bosznián

¹ Merényi Gábor: *A springfieldi halálroham*. *Honismeret*, 14. (1986), 6. 44–45.

² Vasváry Ödön: *Lincoln's Hungarian heroes; the participation of Hungarians in the Civil War, 1861-1865*. Washington D.C. 1939. 86.

át Sumláig ment. Onnan Várnába sietett, ahol segítségére volt a piemonti konzul, akinek közbenjárásával Konstantinápolyba mehetett.³

1851. május 16-án egy nagyobb csoporttal Konstantinápolyból indult Anglia felé egy Szultán nevezetű hajón, onnan tovább június 10-én folytatta útját az Egyesült Államok felé a Devonshire nevű hajón. Július 2-án érkezett meg céljához, ahol több emigráns társával együtt ő is hamar megismerkedhetett az emigrációval járó nehézségeket.

Perczel Miklós

A Perczel család leghíresebb tagjaként Perczel Mór honvéd tábornokot szokás említeni. Jelentősége és szerepe az 1848–49-es eseményekben valóban kétségteljes, ám nem szabad elfelejteni a nála egy évvel fiatalabb öccsét, aki maga is minden tudásával és képességével a magyar ügyért harcolt, s később Amerikában is sikereket ért el Magyarország képviselőjeként.

Perczel Miklós 1812. december 15-én született nemesi családba Bonyhádon, 21 gyermekből nyolcadikként. Nevelője és tanítója neki és két testvérének, Sándornak és Móricnak Vörösmarty Mihály volt. A híres magyar költő nagy hangsúlyt fektetett a fiúk hazafiasságra nevelésére, édesapjuk, Perczel Sándor pedig támogatta ezt, hiszen ő maga a napóleoni háborúk veteránja volt, aki sebesülések miatt szerelt le.

A fiút közigazgatási pályára szánták, így az egyetemet Pesten végezte jogi karon. Pályafutása során 1832-től Baranya megye aljegyzője volt, 1836 és 1839 között a Baranyavári járás szolgabírójaként tevékenykedett, amely posztról rövid működés után lemondott.⁴ A reformkor idején ő és testvérei is radikális nézeteket vallottak. Részt vettek a politikai küzdelmekben is, ami miatt izgatásért pert is indítottak ellenük, de az eljárást 1841-ben megszüntették, és nem született ítélet. 1848 márciusában az országgyűlésben Baranya megye követe lett, májusban a vármegyei közgyűlés Tolna megyében állandó tagnak választotta.

Katonai pályája 1848 júniusának elején hivatalosan is elkezdődött. Hadügyminiszeri előterjesztéssel István nádor a Tolna megyei nemzetőrség parancsnokának nevezte ki, ugyanekkor megbízást kapott a vármegyéttől, hogy szerel-

³ Ács Tivadar: *Magyarok az észak-amerikai polgárháborúban*. Budapest, Pannónia, 1964. 67.

⁴ Tolna Megyei Levéltár, Perczel család iratai. II/79.

jen fel 2000 nemzetőrt. Ezzel akadtak problémák, hiszen nem volt megfelelő mennyiségben felszerelés, így nem jutott mindenkinek szuronyos és közönséges puská, valakinek a fegyverzete csak dzsida lett.⁵ Az 1180 főből álló Tolna megyei nemzetőrzászlóalj legnagyobb sikere talán a pákozdi csata volt 1848. szeptember 29-én.

1848. december végén döntés született arról, hogy Mórnál fel kell venni a harcot az ellenséges seregekkel. A csata előtt pár nappal, december 27-én, mielőtt Perczel Mór hadteste⁶ elindult volna a csata helyszínére, a 48. szabolcsi zászlóaljhoz 150 újoncot rendeltek, az egység létszáma így 1100 fő lett.⁷ A zászlóalj élére Perczel Miklós őrnagyot nevezte ki bátyja, Perczel Mór tábornok. Mórnál a csatát elvesztették a háromszoros túlerővel szemben, Perczel pedig a következő év januárjában már Mészáros Lázár hadtestében szolgált, és itt vett részt a kassai csatában mint féldandárparancsnok. Júliusban ezredesként az aradi vár élére került parancsnokként, később testvérével együtt 1849. augusztus 9-én részt vett a temesvári csatában. A vereség után bátyjával ő is Törökországba menekült. Két év után útlevelet kapott az Amerikába való utazásához, 1851. szeptember 24-én ő a Mississippi nevű gőzhajón indult az Egyesült Államok felé.⁸

Dobozy Péter Pál

A harmadik választott honvéd neve jóval kevésbé ismert, mint a korábban említett kettőé. Akárcsak Zágonyié, úgy Dobozy élete is tele van homályos foltokkal és ellentmondásokkal: 1833. április 17-én született Szombathelyen, bár a *South Central Missouri Genealogical Society Newsletter* 1831-re teszi a születésének idejét.⁹ A keresztlői anyakönyvi kivonatából¹⁰ azonban sok mindent megtudhatunk: nem Dobozy néven született, hanem Desics Pálnak keresztelték, és csak

⁵ Dobos Gyula: 175 éve született Perczel Miklós. *Honismeret*, 15. (1987), 6. 8.

⁶ Thaly Zsigmond adatai alapján 6500 fő. Lásd Hermann Róbert (2001): Perczel Mór dunántúli hadjárata és a móri ütközet. *AETAS*, 2. 80–103.

⁷ Hadtörténeti Levéltár, 1848/49:2/185. Idézi Kedves Gyula: [A 48. honvédzászlóalj története az 1848–49-es szabadságharcban, alakításától Budavár bevételéig](#). *Hadtörténelmi Közlemények*, 103. (1990), 2. 106.

⁸ Dobos (1987): i. m. 9.

⁹ *South Central Missouri Genealogical Society Newsletter*, 19. (2001), 2. (A Szerző által használt forrás már nem elérhető.)

¹⁰ Lásd Family Search: [Paulus. Vital. Hungary, Catholic Church Records, 1636–1895](#) (é. n.). (Regisztráció és bejelentkezés után elérhető.)

később, olaszországi tartózkodása alatt változtatott nevet. Édesapja Desics István, édesanyja pedig Füzy Éva volt. Az anyakönyvi kivonatán az akkori latin írásmód alapján „Paulus Detsits”-nek jegyezték be, származásánál pedig „*ignobilis*”, vagyis „nem nemes” szerepel, bár a Desics családot régi nemesi családként tartják számon.

Legmegbízhatóbb életrajzi forrásunk magától Dobozy Péter Páltól származik, ugyanis rendelkezésünkre állnak a családjával folytatott emigrációból való levelezései.¹¹ Ezekből néhány olyan dolgot is megtudhatunk, amelyeket korábban nem említettek a róla szóló életrajzok: a szombathelyi kisgimnáziumban tanult, utána Szentgotthárdon beállt az Őrség csapataihoz, akikkel Stájerország határán őrködött. 15 éves volt, amikor kitört a szabadságharc.

A szabadságharc leverése után saját elmondása alapján Törökországba ment, és kiképzésen vett részt, hogy az osztrákok ellen fegyvert ragadhasson, de amikor hírt kapott 1859-ben az olasz forradalomról, Olaszországba sietett, hogy beállhasson Garibaldi seregébe, azon belül is a Magyar Légióba. A légióban 1860 és 1862 között hadnagyként szolgált: 1861 májusában a légio lovasságánál, majd 1863-ig a megalakult magyar segélyseregnél. Ekkorra már várható volt, hogy nem alakul ki ismét forradalom Magyarországon, így útját Amerika felé vette, hogy az ottani polgárháborúból is kivegye a részét.

Az amerikai polgárháború

Veszteségeket tekintve az Egyesült Államok egyik leghatalmasabb konfliktusának az 1861–1865 között lezajló amerikai polgárháborút tekintjük, amely annyi áldozatot követelt, amennyi a későbbi háborúk során sem fordult elő.

Az amerikai polgárháború kitörésével kapcsolatban több álláspont is létezik arra vonatkozóan, hogy mi volt az pont, amely végleg a polgárháború felé terelte a társadalmi és regionális ellentéteket. Nem lehet kizárólag azt feltételezni, hogy az USA északi és déli államai között a rabszolgotartás intézménye jelentette a legnagyobb ellentétet. Bár valóban jelentős különbségnek bizonyult az emberi jogok védelmének kérdése a két oldal között, a polgárháború kirobbanásához több külön tényező együttes kiteljesedése kellett: Északon beindult az iparos-

¹¹ Orbán Róbert: „Vérem forrt a szegény rabszolgák fölszabadításáért” – Levelek Dobozy Péter Páltól, az amerikai polgárháború szombathelyi származású alezredesétől. *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények*, (2004), 1. 56–62.

dás, ezzel pedig nagyvárosok jöttek létre. A helyiek közel éltek egymáshoz, sok bevándorlóval laktak egy városban, így a kulturális különbségeket könnyebben el tudták fogadni, mint a déli területek lakói.

A feszültség azonban elsősorban a gazdasági érdeellentétek miatt alakult ki. 1824 előtt ugyanis a vám átlagos mértéke az Egyesült Államokban 15 és 20% között mozgott.¹² Észak jelentős, gyors fejlődése nem mehetett végbe teljesen önerőből, komoly támogatásra volt szükségük, amelyet a Kongresszus biztosított számukra az importra kivetett vámmal. A helyzetet súlyosbította, hogy az 1850-es években kialakuló gazdasági válság kezelésére a nem hazai árukra kiszabott védővám 15%-ról 37%-ra emelkedett. A védővámok megemelték a déliek költségeit, ugyanakkor az északiak gyártási tevékenységét segítették.

Dél érthető módon a szabadkereskedelem oldalán állt. Az európai partnereket kiszorító vám biztosította a később megalakuló Konföderáció számára, hogy támogatást szerezzen Nagy-Britanniától, amely a gyapot legnagyobb felvásárlója volt, és amelynek textilipara jelentősen támaszkodott erre a gazdasági kapcsolatra.¹³ A tizenegy állam létrehozta az Amerikai Konföderációs Államokat a Virginia állambeli Richmond fővárossal, amely külön alkotmányt iktatott be, és megválasztotta saját elnökét Jefferson Davis személyében.

A magyar katonák szerepe a harcokban

Vida István Kornél a legfrissebb tanulmányaiban nagyjából 120 magyar résztvevőt dokumentál.¹⁴ Fontos megjegyezni, hogy nem minden magyar katona a szabadság és a liberalizmus szellemében ragadott fegyvert. A nehéz körülmények és megélhetési gondok miatt anyagi biztonságot és nyereséget is jelentett a csatlakozás. Éppen ezért nem szabad elfeledni azt sem, hogy nemcsak az Unió, hanem a Konföderáció oldalán is harcoltak magyarok, bár róluk lényegesen kevesebb forrás szól. Választásukban pedig közrejátszott az is, hogy nem hagyták el azt az oldalt, és annak a hívására feleltek, amely csaknem tíz éven keresztül otthonukul szolgált.

¹² Mike Scruggs: *True Causes of the Uncivil War: Understanding the Morrill Tariff*. USMedia, 2014. január 5.

¹³ Thomas E. Seibler II.: *The American Civil War in Britain*. Essential Civil War Curriculum. 2014, Virginia Center for Civil War Studies at Virginia Tech.

¹⁴ Vida István Kornél: „A régóta elnyomottak barátai” – Magyar katonák az észak-amerikai polgárháború néger ezredeiben. *Aetas*, 23. (2008), 2. 69.

Zágonyi Károly

Törökországból Amerikába érkezve Zágonyi Károly honvéd főhadnagynak is szembe kellett nézni a megélhetés nehézségeivel. Csakúgy, mint sok menekült társa, ő sem rendelkezett szakképzettséggel, amit kamatoztatni tudott volna, katonai végzettségével itt nem sokra ment. Bostonba költözve kitanulta a szobafestő-mesterséget, majd Philadelphiába ment, hogy ott is szerencsét próbáljon. Itt megházasodott, egy német származású hölgyet, Amanda Schweigert vette feleségül.¹⁵ Bostoni tartózkodása alatt Kalapsza János¹⁶ és Kinizsi István¹⁷ mellett a dél-bostoni 13. utca 103. szám alatt lévő lovaglóliskolában dolgozott helyettes oktatóként. A hely 1852. október 1-jén nyitott meg női lovaglóliskola-ként, és népszerű helynek számított a bostoni előkelő körökben – a hölgyek szívesen adományoztak a magyar huszár férfiak számára, amiből sikerült fenntartani az iskolát.¹⁸

Amerikában ebben az időben nehezen lehetett megélni. Erről sokat megtudhatunk Zágonyinak a barátjával, Dancs Lajossal¹⁹ folytatott levelezéseiből, akinek 1854 tavaszán arról ír, hogy ruhái elkoptak, és nem tud utcára menni, szégyelli a szegénységét.²⁰ A régi honvéd katonának ezért örömhír volt a polgárháború kitörése.

A hír hallatán St. Louisba utazott, hogy jelentkezzen az északiak oldalán a hadseregbe, ahol John C. Frémont tábornok parancsnoksága alá került, akivel jó kapcsolatot ápolt. Az ott szolgáló magyar katonatisztek közül kétségtávan Zágonyi volt az, aki jelentősen kiemelkedik, hiszen Frémont kérésére ő hozott létre egy lovas alakulatot, amelyet ma már Frémont-testőrség néven ismerünk. Elsődleges funkciója volt a csoportnak a tábornok testi épségének védelme, de feladatai közé tartozott még a felderítés, és általános készenlétben kellett állniuk, hogy bármikor képesek legyenek reagálni vészhelyzetekben. A példát

¹⁵ Merényi-Metzger Gábor: *Családtörténeti és életrajzi adatok Zágonyi Károlyról*. *Korunk*, 14. (2003), 4. 124–128.

¹⁶ Kalapsza János (1823–1894) 1848–49-es honvédhuszár százados a szabadságharc után Amerikában telepedett le.

¹⁷ Kinizsi István (1826–1886) 1848–49-es huszár százados, nyugalmazott magyar királyi honvéd őrnagy.

¹⁸ Vida István Kornél: *Világostól Appomatoxig – Magyarok az amerikai polgárháborúban*. Budapest, Akadémiai, 2011. 48–49.

¹⁹ Dancs Lajos (1827–1891) magyar királyi honvéd őrnagy.

²⁰ Zágonyi Károly levele Dancs Lajosnak. Philadelphia, 1856. április 22. Magyar Országos Levéltár. R 21. Dancs Lajos iratai.

a magyar szabadságharcból már ismert huszáralakulatok szolgáltatták, és rajta kívül még egy magyar katona szolgált ott, Majthényi Tivadar hadnagy személyében. Különlegessége a történetnek, hogy Zágonyi a 150 főből álló alakulatot rövid idő alatt szervezte meg, élére alezredesi rangban került. A gárda több terület, köztük Missouri, Illinois és Kentucky különösen jó lovasaiból épült fel. Az események előrehaladtával a csapatot más műveletekre is bevetették, és jelen volt a konföderációsok visszaszorítására történő hadműveleteknél is.

Az esemény, amiért Zágonyi Károlyt az egyik leghíresebb magyar emigránsnak tekintjük, 1861. október 25-én következett be, s az amerikai és a magyar történetírás is szeretettel idézi fel újra meg újra. Ez volt a *Zagonyi's charge*, vagyis a Zágonyi-roham. A történetek az alábbi módon zajlottak: 1861. szeptember végén megindultak Frémont csapatai, lassan kezdett kialakulni, hogy merre érdemes támadást indítani. Wilson's Creek augusztusi elvesztéséért vissza akartak csapni az Unió erői, ezért a Missouri állam délnyugati részén, Springfieldnél állomásozó konföderációs seregeket jelölték ki célpontul. Ki akarták szorítani az ellenséges erőket az állam területéről. A csapat élén a Sigel-hadosztály haladt, őket követte Frémont a testőrségével, mögöttük pedig Asbóth Sándor hadosztály haladt.

A Missouri folyó mentén indult el a sereg, Jefferson City mellett pedig délnyugati irányban folytatták az útjukat. Október 22-re elérkeztek Warsaw városába, onnantól már délnek haladva kellett folytatni a menetelést.²¹ Zágonyi mellett egy másik lovas alakulat is működött White őrnagy vezetése alatt, de annak megbetegedése miatt az embereit Zágonyi kénytelen volt átvenni. Október 24-én este nyolc órakor a csapat elhagyta a tábor a Pomme de Terre folyó mentén, és Springfield felé indult. A vállalkozás igen kockázatosnak ígérkezett. A konföderáció több mint 2000 fővel tartotta a várost, és információik voltak mind Frémont, mind Sigel tábornok táboráról, amelyek közül előbbi Humansville, utóbbi pedig Bolivar közelében járt, csaknem 40-60 kilométerre Springfieldtől.

Másnap, október 25-én a lovasok az ellenség megtévesztése érdekében nem északról, hanem keletről támadták meg a konföderációs tábor, bár nem volt teljesen meglepetésszerű, hiszen egy nem várt előőrs jelentett a támadásról a saját csapatok számára, így Zágonyit és lovasait sortűz fogadta. A magyar parancsnok kinevezte a szárnysegédjét, Majthényi Tivadar hadnagyot egy 30 főből álló csapat élére, akiknek azt a feladatot adta, hogy rohamozzák meg a déliek lovasságát,

²¹ William Dorsheimer: *Fremont's Hundred Days in Missouri*. I. rész. *The Atlantic Monthly*, 1862. január. 120–121.

amíg ő a maga erőivel az ellenség gyalogsága ellen indít támadást. A déliek nem számítottak ilyen nagyságú rohamra: összezavarodtak, és pánikba estek, azt hitték, hogy rossz felderítés miatt nem kaptak hírt Frémont főerejének érkezéséről. Bár az akció nagy veszteségekkel járt, a déliek bekerítéstől tartva azonnal megkezdték Springfield kiürítését. Frémont tábornok a főerővel napokkal később bevonulhatott a városba és jelentést küldhetett Lincolnnak az elért sikerről.

Hivatalos lista sosem készült a sebesültek és halottak számáról. Zágonyi állítása szerint 15 uniós katona halt meg, 27-en megsebesültek, és 10-en eltűntek, míg a déliek oldaláról 106 halottat számolt. A *Medical and Surgical History of the Civil War* című, 15 kötetes feldolgozás ennél több főről közöl adatot: 18 északi halottat, 37 sebesültet és 30 eltűntet rögzít.²²

A roham jelentős visszhangot kapott a sajtóban. Nem csoda, hiszen a polgárháború első időszakában inkább Dél aratott sikereket, nem pedig az Unió. Festmények, cikkek, versek és dalok születtek az akcióról. A hírnév és média-visszhang ellenére a testőrség napjai meg voltak számlálva. 1861. november 2-án az elnök leváltotta Frémontot, helyére David Hunter tábornokot helyezte. Zágonyi alakulatát feloszlatták, de ő maga kitartott Frémont mellett. Amikor az egykori nyugati kerületi főparancsnokot kinevezték a Hegyi Főparancsnokság élére, Zágonyi Károly is visszatért vele, és ezredesi rangban a lovasság élére állt. 1862 júniusában Frémont végleg visszavonult, így a magyar lovasparancsnok is lemondott tisztségéről, és elhagyta Missouriit.²³

Életének későbbi állomásait nem ismerjük. Egyesek szerint eltűnt, valaki azt állítja, éhen halt, míg más szerint visszatért Magyarországra, és ott dolgozott tovább. Hiteles forrás, amely bizonyosan megmondaná, hogy mi történt vele valójában, egyik felvetésre sincs. Ugyanúgy rejtély övezi halálát, mint a születését. Életének ismert része azonban éppen elég arra, hogy magabiztosan állíthassuk: szerepe megkérdőjelezhetetlen a magyar–amerikai kapcsolatok erősítésében és történelmében. Az amerikai nagyközönség előtti sikere mindenesetre lehetővé tette, hogy kutatók hosszú sora foglalkozzon az életével és munkásságával, így mi magyarok és az amerikaiak a tengerentúlon szintén tanulhatnak róla és szerepéről.

²² Szerk. Josef Barnes; megjelenés: Wilmington (N.C.), Broadfoot, 1990–1992. Idézi Vida (2011): i. m. 131.

²³ Linda Allart (szerk.): *The Journals and Miscellaneous Notebooks of Ralph Waldo Emerson*. XV. Cambridge (Mass.), Belknap, 1982. 191–192.

Perczel Miklós

Csakúgy, mint sok tisztvárosa, Perczel Miklós is Törökországba menekült a szabadságharc leverése után, és Kossuth internálása idején végig mellette volt, segítve őt. 1851. szeptember 21-én távollétében halálra ítélték, jelképesen kivégezték. Bátyjával, Mórral mind a ketten rajta voltak a Mississippi gőzhajón. De míg Mór Londonba hajózott, Miklós Amerika felé utazott tovább, 1851. november 10-én pedig megérkezett New Yorkba.

Ács Tivadar adatai²⁴ alapján Perczel egészen jó körülményekkel kezdte amerikai tartózkodását. New York városa a magyar emigránsok tiszteletére díszvacsorát szervezett, ahova természetesen Perczel Miklós és felesége meghívtást kapott. Itt történt, hogy a híres anglikán prédikátor, Henry Ward Beecher²⁵ meghívta a Perczel családot magukhoz, és hónapokon keresztül vendégül is látta őket. A náluk töltött idő alatt Perczel a vendéglátója segítségével 1853. április 6-án nyelviskolát nyitott, és órákat adott főleg francia és német nyelvből. Ők voltak azok, akik egy berendezett házat ajándékoztak a Perczel házaspárnak, akik így el tudták kezdeni az életüket az Egyesült Államokban. Erre is utalva naplójában megjegyzi: „mert Amerikában, akinek barátai vannak, nem vész el, nekünk pedig hál’ istennek, [...] van elég jó barátunk már.”²⁶

1854-ben már érezhetően közelgett a krími háború; Perczel remélte, hogy ez elegendő lökést ad a magyar ügynek, és otthon ismét kitörhet a forradalom. Hatalmas csalódásként élte meg, hogy ez nem történt meg. A polgárháború előtt aktívan részt vett a közéletben is. Politikai vitákon szerepelt, politikai, gazdasági és földrajzi szempontból vizsgálta a déli államok elválásának lehetséges következményeit.²⁷

A polgárháború kitörésekor Iowa kormányzója²⁸ felkérésére megkezdte a 10. iowai gyalogezred szervezését, amivel 1862 augusztusára elkészült, de nehézségei bőven akadtak. Naplójában részletesen leírja, hogy csakis a tiszteknek jutott egyenruha, a legénység kénytelen volt polgári ruhát viselni. Kritikusan beszél a fegyverek minőségéről és számáról is: a fegyverek nagy része nehéz, gyutacsra átalakított kovás puska volt, amelyeket még Belgiumból szereztek

²⁴ Ács (1964): i. m. 84.

²⁵ Nővére Harriet Beecher Stowe, a híres *Uncle Tom's Cabin* (Tamás bátya kunyhója) szerzője.

²⁶ Perczel Miklós: *Naplóm az emigrációból. II. (Amerikai napló)*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1979. 124.

²⁷ Perczel (1979): i. m. 184–185.

²⁸ Samuel J. Kirkwood (1813–1894), az Amerikai Egyesült Államok szenátora.

be – ott azokat hasznavehetetlennek tartották. Mindössze 200 darab jobb francia fegyver állt rendelkezésre az ezrede számára, ami rettentően alacsony szám.

Később, amikor a csapatát elszállították St. Louisba, az emberei megkapták az egyenruhájukat, felszerelték őket még 700 francia puskával, és négy héten át csakis kiképzéssel foglalkoztak Cape Girardeau-ban. 1961. szeptember 3-án Ulysses Grant tábornok Perczel Miklóst kinevezte ezredesnek, az ezredét pedig a mississippi hadtesthez kapcsolta. A sereg így Frémont parancsnoksága alá tartozott.

Testvérének 1861. szeptember 3-án az alábbiakat írta:²⁹ „Ezredem teljesen tanulatlan, tán egy tiszt sincs, aki tudna valamit [...] Embereim többnyire farmerek, egész értelmeseek, s azt hiszem, meg fogják helyüket állni.” Látható tehát, hogy a nehéz szervezés és a logisztikai gondok ellenére is bízott az embereiben, és minden bizonnyal a szabadságharcból származó vezetési tapasztalatait is eredményesen tudta hasznosítani.

Az egységével együtt részt vett a harcokban Kelet-Missouriban, ahol azonban egészen más módon tapasztalhatta meg a harcokat, mint honfitársa, Zágonyi. Missouri ugyanis határállam volt, vagyis az Unióhoz tartozott, mégis rengetegen szimpatizáltak a déliekkel a népesség körében. A polgárháború teljes ideje alatt gerilla típusú hadműveletek színtere volt a terület, és a 10. iowai ezrednek éppen ezeknek a gerillacsapatoknak a felszámolása volt a feladata. A dolguk meglehetősen nehéz volt, hiszen velük szemben M. Jeff Thompson állt, akit még ellenfelei is kénytelenek voltak tisztelni a vezetési képességei miatt.

1861. november elején Grant tábornok kiadta Perczelnek a parancsot Thompson megtámadására Bloomfield városában. Felderítői szerint Thompson 1500 fővel és három tüzérségi üteggel védte a várost. A várttal ellentétben a konföderációs parancsnok nem vállalta a csatát, helyette kivonta csapatait, és visszavonult. Az ezred következő műveletére csak 1862 januárjában került sor, amikor feladatuk egy déli gyalogsági csapat felderítése volt Charleston közelében.

Az akció nem volt sikeres: körülbelül 75-80 konföderációs katona nyitott tüzet rájuk, és mire reagálhattak volna, a támadók visszavonultak. Adatok szerint az ezredből öten meghaltak, ketten életveszélyesen, tizenötön pedig súlyosan megsérültek.³⁰ Március elején Perczel csatlakozott John Pope tábornok seregéhez, ahol dandárt alakítottak az ezredéből és a 26. missouri gyalogezeredből.

²⁹ A levelet idézi Ács (1964): i. m. 86.

³⁰ Stephen Beszedits: *The Life and Times of Nicholas Perczel*. *Vasváry Collection Newsletter*, (2006), 1. (35.)

Az élére a magyar parancsnokot nevezték ki, a dandárt pedig a 2. hadosztályhoz jelölték ki, amelyet Schuyler Hamilton dandártábornok vezetett.³¹

Pope alatt Perczel áprilisig a Mississippi vonalán segédkezett a déli seregek visszaszorításában, miközben csapatának rendszeresen szembe kellett néznie Thompson akcióival. Az egy hónapos kampányról szóló jelentésében Hamilton tábornok külön említést tesz Perczelről is:

„William H. Worthington ezredes, [...] az Első Dandár parancsnoka és Nicholas Perczel ezredes, a Második Dandár parancsnoka minden esetben olyan szolgálatkészséget mutattak, és az alattuk lévő dandárok egészségére és jólétére olyan figyelmet fordítottak [...], amivel bebizonyították, hogy alkalmasak a pozíciójukra. Továbbá inspirálták az alattuk szolgáló katonákat és tiszteket azzal a magabiztossággal, amely minden összecsapáskor a legnagyobb értéknek bizonyul.”³²

Szeptember 19-én Perczel ismét bizonyíthatott, méghozzá a Mississippi állambeli iukai csatában. Ekkor a 10. iowai gyalogezred a Jeremiah C. Sullivan dandártábornok parancsnoksága alá tartozó Második Dandár része volt. Iuka közelében ütköztek meg a déliek és északiak, előbbi csapatot Sterling Price vezérőrnagy vezette, míg utóbbit William S. Rosecrans, szintén vezérőrnagy rendfokozattal. Perczel a saját ezredével úgy helyezkedett a városba vezető út melletti magaslaton, hogy rálátása legyen az erdőből kitörő konföderációs ezredre, amely erősítésként érkezett a város szélén már harcoló főszereghez. A 10. iowai gyalogezred – kiegészülve a 12. wisconsini könnyűtüzérséggel – tüzet nyitott az ellenség jobbszárnyára, amely így többszöri próbálkozás után sem tudott előretörni a saját csapatok megsegítésére.

Perczel Miklós ismét dicsérő szavakat kapott parancsnokától. Ezúttal Sullivan tábornok írta róla, hogy hőiesen helyállt, amitől az ellenség azt hitte, hogy nagyobb erővel állnak szemben, mint valójában, így eltértek a támadástól.

³¹ Schuyler Hamilton (1822–1903) Alexander Hamiltonnak, az Egyesült Államok első pénzügy-miniszterének az unokája.

³² Saját fordítás. Az eredeti szöveg: „Col. William H. Worthington, [...] commanding First Brigade, and Col. Nicholas Perczel, commanding Second Brigade, showed on all occasions so much promptitude, so much attention to the health and welfare as well as instruction of the brigades under their respective commands [...] as to prove them well fitted for their responsible positions, and inspiring the men and officers under their orders with a confidence which could not fail to prove of the highest value in an engagement.” Idézi Beszedits (2006): i. m. 1. (35.)

Északi oldalról 144 embert vesztettek, 598 sebesült meg, és 40 tűnt el. Dél ehhez képest 86 halottat számlált, és 496 sebesültet.³³

Szó volt Perczel dandártábornokká való előléptetéséről is, de ez csak akkor valósulhatott volna meg, ha Thomas J. McKean visszavonul, ami nem történt meg, így Perczel Miklós maradt ezredesi rangban. Ekkorra már nem érezte, hogy sokáig bírná a háborút. Szervezete le volt gyengülve, fizikailag kimerítették a csatározások, és a skorbuttal is meg kellett küzdenie. Így hát 1862. november 1-jével leszerelt, és megfáradtan tért haza Iowába.³⁴

Amikor 1867-ben az osztrák–magyar kiegyezés megvalósult, testvérével, Mórral amnesztiát kaptak, és majdnem húsz év után újra magyar földre léphettek. Perczel Miklós még évekig töltött be hazánkban politikai szerepet, 1867-től 1887-ig Baranya és Pécs főispánjaként tevékenykedett. A halál 1904. március 4-én Baján érte, ott is van eltemetve.

Dobozy Péter Pál

Dobozy Péter Pál nem az első magyar emigránshullám tagjaként érkezett, mint a már felsorolt két társa, hanem jóval később, már a polgárháború idején. 1862-ben kétszer is megsebesült az olaszországi csatározásokban, de égett benne a vágy, hogy harcoljon a rabszolgák felszabadításáért. Kossuth Lajos segített megszervezni a kiutazását, és ajánlólevéllel biztosította a hatóságoknál a megérkezését. New Yorkban a sors Zulavszky László huszár hadnaggyal és testvérével, Zulavszky Emillel hozta össze, akik Kossuth unokaöccsei voltak. Dobozy különösen a szívén viselte a fekete rabszolgák sorsát, ezért amikor 1863 őszén Asbóth Sándor³⁵ megkezdte Floridában a felszabadított afroamerikaiak toborzását, beállt hozzá szárnységdek.

Még őrnagy volt, amikor megszervezte a 2. tennessee-i nehéztüzérségi ezredet. Pár hónappal később alezredessé léptették elő, az ezredét pedig átszervezték, így alakult meg a 4. színes nehéztüzérségi ezred, amelynek parancsnokaként tevékenykedett. Levelezései alapján tudjuk, hogy az ezrede 1800 emberből állt,

³³ Daniel T. Davis: *The Battles of Iuka and Corinth. Essential Civil War Curriculum*, 2017. augusztus.

³⁴ Beszedits (2006): i. m.

³⁵ Asbóth Sándor (1811–1868) honvéd alezredes, az amerikai polgárháborúban északi oldalon dandártábornok, később az Egyesült Államok argentinai és uruguayi nagykövete.

köztük szolgált századosi rangban Kossuth Lajos másik unokaöccse, Ruttkay Albert is, akit 1864 nyarán másik hadtesthez helyeztek át.³⁶

Többen elismerően nyilatkoztak Dobozy szervezői tevékenységéről, de neki is – akárcsak sok magyar tisztársának – meg kellett küzdenie az amerikai társak gyanakvásával, bizalmatlanságával és esetleges ellenségeskedéseivel. Sokan ugyanis nem voltak hajlandók elfogadni külföldi tisztek szavát, nem bíztak a képességeikben, és kevesebbnek tekintették őket, mint saját honfitársaikat. Ez az általános bizalmatlanság sokszor eléggé megnehezítette a külföldi születésű tisztek munkáját, és zavart is okozhatott egy-egy kötelékben.

Dobozy polgárháborús pályafutása során is előfordult ilyen bánásmód, meghozzá az egykori elnök, John Quincy Adams unokája, Charles H. Adams részéről. Állítása szerint ugyanis a magyar alezredes annyira rosszul beszélt az angol nyelvet, hogy nem lehet hasznos tagja az ezrednek, és azoknak árt, akik alatta szolgálnak.³⁷ Ellenőrző bizottságot hívtak össze a kérdés kivizsgálására, amelynek élén James N. McArthur ezredes az alábbiakat állapította meg: „Minden tekintetben tökéletes úriember, nagyon energikus és remek tiszt.”³⁸ Továbbá azt is kihírdették, hogy Dobozy nyelvtudása megfelelő az ezrede vezetéséhez, az úgy ezzel lezárult.

Dobozy Péter Pál katonai pályája 1866. január 5-én végleg véget ért. A színes ezredben végzett tiszt munkájáért neve megtalálható az 1998. július 18-án Washingtonban átadott szobron, amely az afroamerikai polgárháborús emlékmű nevet kapta, és a feketék szerepére kívánja felhívni a figyelmet. Minden fehér tisztnak a neve, aki afroamerikai ezredben szolgált, fent van ezen az Ed Hamilton által tervezett emlékművön, így magyar nevek is szerepelnek rajta: például Ruttkay Alberté, Zulavszky Lászlóé és Csermelyi Józsefé is. Ezek a tisztek a legkésebb példái azon magyaroknak, akik valóban a rabszolgaság ellen kívánták felhasználni katonai tapasztalatukat és képességeiket.

A bemutatott katonák közül egyedül Dobozy harcolta végig a háborút. Az Unió győzelmét követően gazdálkodni kezdett. Először Arkansasba, majd Missouri-ba költözött. Lakókörnyezetében különleges embernek tartották, hiszen meglepően sok nyelven beszélt: az angol és magyar nyelv ismerete természetesen

³⁶ Orbán (2004): i. m. 59.

³⁷ Vida (2011): i. m. 173.

³⁸ National Archives, Washington, D.C. Regimental Papers 4th USC Heavy Artillery, RG 94. Dr. John Rush vizsgálati jelentése. Idézi Vida (2011): i. m. 173.

anyanyelvi szintű volt, de ezen felül – az utazásainak köszönhetően – beszélt törökül, olaszul és németül is.³⁹

Összegzés

Attól kezdve, hogy az első magyarok megérkeztek az amerikai kontinensre, az Egyesült Államok és Magyarország között kialakult egy kapocs, amely napjainkig egyre erősödik. Két teljesen különböző országról beszélünk, amelyek történelme, földrajza, gazdasága és társadalma is olyan módon eltérő, amire a Kossuth-emigránsok csoportja nem számíthatott, de megtanulták kezelni, és a különbségek ellenére megtanultak új hazájukban élni.

1939-ben az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharcra emlékezve az akkori amerikai elnök, Franklin D. Rooseveltt az amerikai magyarság egyik legnagyobb kutatójának, Vasváry Ödönnek írt levelet, amelyben az alábbiak olvashatók: „Ezek a magyar származású férfiak – sokan közülük kénytelenek voltak szülőhazájukból elmenekülni – hősiessé szolgálatot nyújtottak az Uniónak. Bátor és önfeláldozó tetteik érdemesek arra, hogy mindörökké emlékezetünkben éljenek.”⁴⁰ Mára már úgy tűnik, hogy az emberek nem emlékeznek annyira erre az időszakra és ezekre a kapcsolatokra, mint egykoron. Éppen ezért ez a dolgozat három, Magyarországon szolgáló, majd a tengerentúlra emigráló katona életén keresztül igyekezett bemutatni az emigráció, a letelepedés és az Amerikában lezajló polgárháború egyes olyan aspektusait, amelyek nem derülnek ki történelemkönyvekből, nem élnek a köztudatban, és a statisztikákban is csak ritkán szerepelnek.

Felhasznált irodalom

Ács Tivadar: *Magyarok az észak-amerikai polgárháborúban*. Budapest, Pannónia, 1964.
Adelman, Garry E.: *Civil War Military Organization. Essential Civil War Curriculum*, (é. n.).
Albert Gábor (szerk.): *Szemere Bertalan leveleskönyve, 1849–1865*. Budapest, Balassi, 1999.

³⁹ Vida (2011): i. m. 190.

⁴⁰ Vida (2011): i. m. 192.

- Allart, Linda (szerk.): *The Journals and Miscellaneous Notebooks of Ralph Waldo Emerson*. XV. Cambridge (Mass.), Belknap, 1982.
- Bakó Elemér: *Antalfai Súlyom Lajos Károly (1836–1913), az Amerikai Egyesült Államok első nagy magyar könyvtárosa. Élettörténet és életmű*. Előadás a külföldön élő magyar könyvtárosok V. szakmai találkozásán. Budapest, 2000. augusztus 17–19.
- Beszedits, Stephen: The Life and Times of Nicholas Perczel. *Vasváry Collection Newsletter*, (2006), 1. (35.) Online: <http://vasvary.sk-szeged.hu/newsletter/06jun/perczel.html>
- Beszedits, Stephen: Alexander Asboth. Hungarian Patriot, Union General and American Diplomat. *Vasváry Collection Newsletter*, (2007), 2. (38.). Online: www.epa.uz.ua/00900/00960/00010/asboth.html
- Beszedits, Stephen: Hungarian Companions of the First Class in the Military Order of the Loyal Legion of the United States. *Vasváry Collection Newsletter*, (2015), 2. (54.) Online: http://vasvary.sk-szeged.hu/newsletter/15dec/hungarian_companions.html
- Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban, 1848–49*. Második, bővített, javított kiadás. Budapest, Zrínyi, 1987.
- Csorba, György: Hungarian Emigrants of 1848–49 in the Ottoman Empire. In Hasan Celâl Güzel – C. Cem Oğuz – Osman Karatay: *The Turks. IV. Ottomans*. Ankara, Yeni Türkiye, 2002. Online: www.academia.edu/1402533/Hungarian_Emigrants_of_1848-49_in_the_Ottoman_Empire
- Davis, Daniel T.: The Battles of Iuka and Corinth. *Essential Civil War Curriculum*, 2017. augusztus. Online: www.essentialcivilwarcurriculum.com/assets/files/pdf/ECWC%20TOPIC%20Iuka%20and%20Corinth%20Resources.pdf
- Dobos Gyula: 175 éve született Perczel Miklós. *Honismeret*, 15. (1987), 6. 7–11. Online: http://epa.oszk.hu/03000/03018/00077/pdf/EPA03018_honismeret_1987_06_007-011.pdf
- Dorsheimer, William: *Fremont's Hundred Days in Missouri*. I. rész. *The Atlantic Monthly*, 1862. január. 115–125. Online: www.theatlantic.com/magazine/archive/1862/01/fremonts-hundred-days-in-missouri/628068/
- Doyle, Don H.: The Civil War Was Won By Immigrant Soldiers. *What It Means to Be American*, 2015. június 30. Online: www.whatitmeanstobeamerican.org/identities/the-civil-war-was-won-by-immigrant-soldiers/
- Eicher, David J.: *The Longest Night. A Military History of the Civil War*. New York, Simon & Schuster, 2001.
- Michigan State University: *HST 325 – U.S. Foreign Relations to 1914 (MSU). British Involvement in the American Civil War* (é. n.). Online: <https://archive.ph/nVwRW>

- Katcher, Philip: *American Civil War Armies (1). Confederate Troops*. London, Osprey, 1986a.
- Katcher, Philip: *American Civil War Armies (2). Union Troops*. London, Osprey, 1986b.
- Kedves Gyula: A 48. honvédszászlóalj története az 1848–49-es szabadságharcban, alakításától Budavár bevételéig. *Hadtörténelmi Közlemények*, 103. (1990), 2. 91–128. Online: http://epa.oszk.hu/00000/00018/00130/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_1990_02_091-128.pdf
- Kosáry Domokos: Az európai forradalmak és Magyarország. In Antall József – B. Nagy Eszter – Buzinkay Géza – Katus László – Kosáry Domokos – Miklóssy János – Pók Attila – Várady Géza: *A magyar sajtó története*. II/1. Budapest, Akadémiai, 1985. 25–26. Online: <https://mek.oszk.hu/04700/04727/html/256.html>
- Lukács Lajos: A missouri hadműveletek magyar vonatkozásai. Frémont tábornok és a magyar emigránsok 1861–62-ben. *Hadtörténelmi Közlemények*, 107. (1994), 1. 76–89. Online: http://epa.oszk.hu/00000/00018/00130/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_1990_02_091-128.pdf
- Magness, Phillip W.: Tariffs and the American Civil War. *Essential Civil War Curriculum*, (2017). Online: www.essentialcivilwarcurriculum.com/tariffs-and-the-american-civil-war.html
- McGuire, James Patrick: *Újházi, László (1795–1870)*. Texas State Historical Association, ([1995. augusztus 1.] 2020. augusztus 12.) Online: www.tshaonline.org/handbook/entries/ujhazi-laszlo
- Merényi Gábor: A springfieldi halálroham. *Honismeret*, 14. (1986), 6. 44–45. Online: http://epa.oszk.hu/03000/03018/00071/pdf/EPA03018_honismeret_1986_06_044-045.pdf
- Merényi-Metzger Gábor: Családtörténeti és életrajzi adatok Zágonyi Károlyról. *Korunk*, 14. (2003), 4. 124–128. Online: <https://epa.oszk.hu/00400/00458/00064/2003honap-4cikk105.htm>
- National Park Service: *From Regiment to President: The Structure and Command of Civil War Armies* (é. n.). Online: www.nps.gov/articles/from-regiment-to-president-the-structure-and-command-of-civil-war-armies.htm
- Orbán Róbert: „Vérem forrt a szegény rabszolgák föl szabadításáért” – Levelek Dobozy Péter Páltól, az amerikai polgárháború szombathelyi származású ezredesétől. *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények*, (2004), 1. 56–62. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/VASM_Vhk_2004/?pg=57&layout=s
- Perczel Miklós: *Naplóm az emigrációból*. I. Budapest, Tankönyvkiadó, 1977.
- Perczel Miklós: *Naplóm az emigrációból*. II. (Amerikai napló). Budapest, Tankönyvkiadó, 1979.

- Pivány, Eugene: *Hungarians in the American Civil War*. Cleveland (Oh.), Dongó, 1913. Online: <https://mek.oszk.hu/10900/10989/10989.pdf>
- Rugemer, Edward B.: Explaining the Causes of the American Civil War, 1787–1861. *Reviews in American History*, 37. (2009), 1. 56–68.
- Scruggs, Mike: True Causes of the Uncivil War: Understanding the Morrill Tariff. *USMedia*, 2014. január 5. Online: <https://usmedia.buzz/2014/01/05/true-causes-of-the-uncivil-war-understanding-the-morrill-tariff/>
- Thomas, Dean S.: *Cannons: An Introduction to Civil War Artillery*. 4. kiadás. Gettysburg (Pa.), Thomas Publications, 1985.
- Vida István Kornél: „A régóta elnyomottak barátai” – Magyar katonák az észak-amerikai polgárháború néger ezredeiben. *Aetas*, 23. (2008), 2. 68–82.
- Vida István Kornél: *Világostól Appomatoxig – Magyarok az amerikai polgárháborúban*. Budapest, Akadémiai, 2011.
- Vida István Kornél: *Hungarian Émigrés in the American Civil War: A History and Biographical Dictionary*. Jefferson (N.C.), McFarland, 2012. Online: <http://ahea.net/e-journal/volume-5-2012>
- Williams, T. Harry: *Lincoln and the Radicals*. Appleton (Wis.), University of Wisconsin Press, 1941.